**VÉLEMÉNY**

**HOFFMANN TAMÁS**

**The challenge of transnational armed conflicts**

c. PhD értekezéséről

***Témaválasztás – időszerűség***

Közismert megállapítás, hogy a világban bekövetkezett súlyos konfliktusok egyre gyakrabban államon belüli problémákban, viszályokban gyökereznek. Hatásuk viszont pillanatok alatt eléri az érintett államon túli nemzetközi környezetet, a nemzetközi közösség egyéb szereplőit. E külső szereplők, államok vagy nemzetközi szervezetek pedig ma már viszonylag gyorsan hajlanak arra, hogy a tágabb értelemben is veszélyforrást jelentő konfliktusokba beavatkozzanak – eszköztáruk a humanitárius jellegű intézkedésektől a katonai intervencióig elég szélesnek mondható. Az is megtörténhet, hogy a viszályok következtében meginduló nagyobb menekülthullámok a fogadó államokban okoznak belső konfliktust, ami további veszélyforrásokat generál. Sajnálatos módon a határokat átlépő konfliktusok száma növekvő tendenciát mutat, mint ahogy növekvő tendenciát mutat ezeken belül a fegyveres konfliktusok aránya is.

Nagy kérdés ezért, hogy a jelenleg ismert jogrendszerek – beleértve a nemzetközi jogot és azon belül a humanitárius nemzetközi jogot is – fel vannak-e készülve az ilyen helyzetek kezelésére, a létező írott normaanyag és kialakult gyakorlat alkalmas-e az ilyen helyzetek minősítésére: bele van-e kódolva immár konkrétan a nemzetközi jog logikájába a hagyományosan és tipikusan államon belüli, nem-nemzetközi fegyveres konfliktusok értelmezése? Egyáltalán: milyen konfliktus tekinthető fegyveres konfliktusnak és azon túl nemzetközi illetve nem-nemzetközi fegyveres konfliktusnak, milyen szerepe marad az államnak, milyen szereplők tevékenysége tudható be az államnak?

Hoffmann Tamás dolgozata jogi szempontú feldolgozását adja annak a témakörnek, ami többek között a békekutatás és a konfliktus-kutatás kiemelt tárgyköre immár jó ideje. A Szerző meghallotta az idő szavát és vállalta a kihívást dolgozatában, ti., hogy rendszerbe szedi a fegyveres konfliktusok jogi státusával kapcsolatos külföldi szakirodalmi álláspontokat és ezek ütköztetése mellett megfogalmazza saját véleményét.

***Az értekezés célkitűzése, szerkezete***

Ha abból indulunk ki – amint a szerző is megjegyzi dolgozata elején és az összefoglaló részben egyaránt –, hogy a tradicionális államközpontú nemzetközi jog időszakában viszony-

lag egyértelműen elhatárolhatóak voltak a nemzetközi és nem-nemzetközi fegyveres konfliktusok, akkor valóban, a hidegháború végeztével fordult a világ: tipikus állami funkciók egy része bizonyos térségekben átkerült nem állami szereplők kezébe. A szuverén állam szerepvesztése nem egy esetben a nemzetközi közösségen belüli szereptévesztésekhez vezetett és ezzel együtt a rendelkezésre álló nemzetközi jogi normák és gyakorlat alkalmazhatóságával összefüggésben bizonytalanságot és tanácstalanságot okozott.

A Szerző egyértelműen megfogalmazott kiindulópontja szerint a nemzetközi humanitárius jog aktuális állapotában is alkalmas eszköz mindennemű fegyveres konfliktusnak a jelenleg szabályozott két kategóriába, ti. a nemzetközi és a nem-nemzetközi fegyveres konfliktusok csoportjába való besorolására. Egyrészről dogmatikai rendrakásra vállalkozik, másrészt állást foglal. Célja annak igazolása, hogy csak olyan fegyveres konfliktus tekinthető nemzetközi fegyveres konfliktusnak, amely államok közötti összecsapás vagy az adott államterület beleegyezés nélküli területi ellenőrzése – illetve nem-nemzetközi fegyveres konfliktus viszont minden olyan konfliktus, amely nem állami szereplők részvételével zajlik bizonyos fokú szervezettség és intenzitás mellett, területi meghatározottság nélkül.

Azzal magam is egyetértek, hogy a „transznacionális" jelző – legalábbis egyelőre – semleges természetű, nem önálló normatív kategória, azt azonban kételkedve fogadtam a dolgozat olvasásának megkezdésekor, hogy a jelenleg ismert két kategóriába való besorolás minden fegyveres konfliktus esetében kétséget kizáróan megoldható volna. Ha az olvasó Hoffmann Tamás érvelését szorosan követve halad végig az értekezésen, meggyőzhetővé válik, és úgy vélheti az olvasás végeztével, hogy a Szerzőnek hézagmentesen igaza van.

Az értekezés első részét a Szerző nagyon helyesen arra használja fel, hogy kutatásának alapkoncepcióját felvázolja, az alkalmazott módszert és a választott szerkezetet bemutassa és indokolja.

A jogszabályokkal és a kialakult bírói gyakorlattal alátámasztva, meghatározó szakirodalmi forrásokkal hol egyetértve, hol azokat vitatva végigtárgyalt, tipikus konfliktusformákat rendszerbe állító második szerkezeti egység a leghosszabb rész, a dolgozat közel kétharmadát teszi ki (16-106. o.). Logikus rendszerben járja végig a Szerző a humanitárius nemzetközi jog alkalmazásának lehetőségét az egyes konfliktus-típusok kapcsán. Az ebben a fejezetben hivatkozott és ütköztetett szakirodalmi álláspontok gyakorlatilag lefedik a témakörben kialakult legfőbb nemzetközi álláspontokat.

A harmadik szerkezeti egység magáról a „transznacionálissá" váláshoz vezető jelenségekről, körülményekről tájékoztat – a Szerző tulajdonképpeni érdemi mondanivalóját összesűrítve ennek a fejezetnek a végén, a 153-156. oldalakon olvashatjuk.

Az összegzést tartalmazó befejező rész előtti önálló fejezetben Hoffmann Tamás hét olyan konfliktus természetrajzát adja, amelyek jogi minősítése minden irányból nézve bizonytalan volt. A dolgozatban következetesen végigvitt logika szolgáltatja az alapot ebben a fejezetben is az egyes konfliktusok elemzéséhez.

***Néhány tartalmi észrevétel***

Egyetértek a Szerző azon bizonyítási szándékával, miszerint egyrészről csak olyan fegyveres konfliktus tekinthető nemzetközi fegyveres konfliktusnak, amely államok közötti összecsapás vagy az adott államterület beleegyezés nélküli területi ellenőrzése – másrészről viszont nem-nemzetközi fegyveres konfliktus minden olyan konfliktus, amely nem állami szereplők részvételével zajlik bizonyos fokú szervezettség és intenzitás mellett, területi meghatározottság nélkül. Hoffmann Tamás az egyes fegyveres konfliktus-típusok értelmezésekor sorra számban veszi azokat a tényállási elemeket, amelyeknek döntő jelentősége van a konfliktus besorolása szempontjából.

Egyetértek azzal a következtetéssel is, miszerint az államok bizonyíthatóan nem szívesen alkalmazzák a nemzetközi humanitárius jog szabályait olyan esetekben, amelyek jogi minősítése legalábbis bizonytalan. A Szerző állítása szerint az államok azért vonakodnak a humanitárius jog szélesebb körű alkalmazásától, mert nem kívánnak nem-állami szereplőknek valamiféle jogilag értelmezhető és körülhatárolható státust adni. Annak ellenére, hogy ez az állítás is minden bizonnyal széles egyetértésre talál a szakirodalomban, és én is reális következtetésnek tartom, viszont ezen a ponton hiányérzetem támadt: szívesen olvastam volna lényegesen többet magyarázatként ehhez az állításhoz. Például egészen hasznos lett volna megítélésem szerint, ha Hoffmann Tamás a dolgozat elején önálló szerkezeti egységben figyelmet szentel – még ha röviden is – az ún. „failed state" jelenségnek. A dolgozatban természetesen többször is megjelenik ez a quasi-állam jelenség, hiszen éppen ez az egyik indoka a „transznacionális" jelző megjelenésének. Mégis úgy vélem, hogy éppen a végkövetkeztetések szempontjából célszerű lett volna nem csak adottságként kezelni, hanem egy kicsit körbejárni az ezzel összefüggő véleményeket is. Hiszen a nemzetközi jogrend napjainkban éppen ahhoz a dilemmához kénytelen asszisztálni, amelynek középpontjában az állam, mint független és egyedüliként releváns viszonyítás alap erősen megkérdőjeleződött. Nem csoda így, hogy az államok azokat az entitásokat, nem-állami szereplőket, amelyek legtöbbször a fegyveres konfliktusok előidézői és fenntartói, nem kívánják ismert és a létező jog által értelmezhető státussal felruházni, hiszen ezzel tovább kockáztatnák saját relevanciájukat. Így az ördögi kör bezárul: hiába állítjuk, hogy a humanitárius nemzetközi jog szélesebb körben alkalmazható és al-

kalmazandó – mert minden fegyveres konfliktust vagy nemzetközi, vagy nem-nemzetközi konfliktusként minősíteni tudunk – ha az államok a minősítést illetve a konfliktus besorolását egyszerűen és előszeretettel ignorálják.

Hoffmann Tamás a szélesebb szakirodalommal egyezően a fogalomalkotás szintjén is jelentőséget tulajdonít a(z állam)terület kérdésének – különös tekintettel a megszállás fogalmára a nemzetközi jogrendben, de ugyanúgy megfelelő súlyt kap az etnikai viszályok konfliktus-gerjesztő hatásának elemzése. Kifejezetten jónak tartom a fegyveres konfliktusok nemzetközivé válásához vezető körülmények részletezését és el tudom képzelni, mennyire nehezére eshetett a Szerzőnek az egyes jelenségek rövid, célratörő rendszerezése – amikor mindegyik jelenség önmagában is igen komplex és ellentmondásos, hogy csak a terrorizmussal szembeni fellépés jogi minősítését említsem.

A konklúziók kapcsán a szerzővel egyet lehet érteni abban, hogy szerencsés volna – legalábbis a mindenkori érintett személyek szempontjából – ha a fegyveres konfliktusokra egységes nemzetközi jogi normák vonatkoznának, és nem veszne el a lényeg – mármint újfent az érintett személyek szempontjából – a konfliktusok kettős természetéből adódó bizonytalan jogi minősítés miatt. Az a tény, hogy az államok ebből a kettősségből nem akarnak engedni, tisztán látható. Tisztán látható viszont az is, hogy a transznacionális fegyveres konfliktusok kétszeresen is kihívást jelentenek. Egyrészről fenntartják a nem-állami szereplők jogon kívüli, vagy legalábbis bizonytalan jogi státusát, és ezzel módot adnak arra, hogy a nemzetközi biztonság számára valódi fenyegetést jelentsenek (mint például a szomáliai kalózok vagy éppen az Al-Quaida az Afganisztán-Pakisztán konfliktusban). Másrészről a transznacionális fegyveres konfliktusok mélyen megbolygatják a nemzetközi jogrend alapját is, amennyiben megkérdőjelezik az állam, mint a nemzetközi biztonság végső letéteményesének alkalmasságát.

***A dolgozat stílusa, az érvelés pontossága, következetessége***

Hoffmann Tamás esetében szikár, lényegre törő, néha kissé sarkos, de mindenképpen egyértelműen és kétséget kizáróan fogalmazó szerzőről van szó, aki különösebb „lírai" kitérők nélkül közli olvasójával a véleményét. Aki huszonhárom oldalban (156-179. o.) le tudja írni összesen hét, transznacionális elemet hordozó konfliktus kapcsán a tényállásokat, a jogi hátteret, és el is tudja helyezni a saját dogmatikai rendszerében a konfliktusok minősítését, az vagy nagyon vakmerő, vagy nagyon biztos a dolgában. Hoffmann Tamást én ez utóbbi kategóriába sorolom. Irigylésre méltó magabiztossággal végzi el a konfliktusok minősítését, miután a felek álláspontját röviden és célratörően alátámasztotta dokumentált szóbeli és írásbeli forrásokkal. Erre csak olyan szerző mer vállalkozni, aki bízik a saját kialakított rendszerében

– még akkor is, ha helyenként szembe megy egyik-másik szakirodalmi állásponttal – saját magához viszont végig következetes marad.

A dolgozaton végig érezhető a nem csak ösztönösen, de tudatosan fegyelmezett szóhasználat, az objektív szempontok egyértelmű túlsúlya a transznacionális fegyveres konfliktusok jelenségének elemzése során. Ezért meggyőző Hoffmann Tamás gondolatmenete és érvelése.

Viszont: a Szerző véleményem szerint adós marad a következtetéseiből adódó, esetenként szubjektív következmények elemzésével. Nem érzem kielégítőnek a humanitárius nemzetközi jogi normáknak a transznacionális fegyveres konfliktusokra való – és a szerző szerint szükséges – alkalmazásával felmerülő technikai, pénzügyi, logisztikai, stb. problémák jelzését. Ha el is fogadjuk, hogy a humanitárius nemzetközi jogot mai állapotában igen is lehet, sőt kell, pontosabban kellene a transznacionális fegyveres konfliktusokra alkalmazni, akkor e szabályok tényleges érvényesíthetősége, a szabályok betartásának ellenőrzése kérdésként kényszerűen felmerül. Hasonlóképpen: az emberiességi szempont, mint követelmény csak igen szűken fogalmazva jelenik meg – terjedelmét, formáját, érvényesíthetőségét a vizsgált jelenség kapcsán nem találjuk meg kellő súllyal a dolgozatban annak ellenére, hogy az értekezés címe alapján akár ez a részkérdés is kaphatott volna valamivel nagyobb figyelmet. Már csak azért is, mert, mint tudjuk, az alkalmazni remélt humanitárius nemzetközi jog a transznacionális fegyveres konfliktusok esetében sem csak a felek pozícióinak és jogi státusának átláthatóságát eredményezi, illetve eredményezheti, mint objektív következmény, hanem végső soron minden esetben a civil lakosság védelmét szolgálja, mint szubjektív következmény.

A dolgozat jogi dogmatikai tömörségéhez kétség sem fér – kérdés azonban, hogy a dogmatikai rendrakás a mindenkori kontextus háttérbe szorulása esetén, az esetleges túl magas absztrakciós szint miatt nem válik-e puszta gondolatfutammá. A kockázat nagy. A „cui prodest?"- kérdést ezért megítélésem szerint minden állítás vagy tagadás kapcsán érdemes feltenni – a lehetséges válaszok skálája nem végtelen, van esély a (megfelelő) válasz megadására. Kétségtelen, hogy a dogmatika mögötti kontextus vizsgálata – az ok-okozati összefüggések feltárása – pillanatnyi zavart is okozhat a konfliktus jellegének meghatározásakor, ill. azonosításakor, de a realitások és az életszerűség közelében tartja a minősítést.

***Formai szabályok – a bibliográfia relevanciája és reprezentativitása***

Az értekezés a PhD-dolgozatoktól elvárt formai szabályoknak megítélésem szerint tökéletesen megfelel, a felhasznált normaanyag és bírói gyakorlat releváns és aktuális. Különösen impozáns a hivatkozott bírói gyakorlatnak az érvelésben való magabiztos használata. A

felhasznált és hivatkozott szakirodalom szükségszerűen angol nyelvi túlsúlyt mutat, ami a téma természetéből adódóan tulajdonképpen rendben van azzal a megjegyzéssel azonban, hogy az igen széles német nyelvű szakirodalmi források gyakorlatilag kimaradtak a Szerző kutatásaiból. Valamelyest persze ellensúlyozza e hiányosságot, hogy az igazán meghatározó német nyelven publikáló szerzők fajsúlyos munkái angol nyelven is megjelentek.

***Összegzés***

Az előzőekben jelzett észrevételeim, megjegyzéseim, esetleges kifogásaim egyrészt személyiség-függőek, másrészt abból adódnak, hogy opponensként ilyenekre is fel kell hívnom a figyelmet. A Szerző helyében én ezeket az opponensi észrevételeket a kutatói szabadság keretében szabadon kezelném.

Bízom abban, hogy a Szerző alkalmasint magyar nyelven is hozzáférhetővé teszi a munkáját akár ebben, akár pedig kibővített változatban. A hazai szakmai közönség egy része számára angol nyelven így nem lesz hozzáférhető a téma, és a magyarországi jogásztársadalom továbbra is csak a média közvetítésével tájékozódhat egy olyan jelenségről, amely közép- és hosszú távon is létező, bár nem kívánatos világjelenség marad, és meggyőződésem szerint egyre jobban meghatározza az európai kontinens országainak működését.

Végül tehát: a Szerző értekezése aktuális témakörben született sikeres és magas színvonalú munka, amely kellően alátámasztva bemutatja a vizsgált kérdéskört és összességében megalapozott, megfelelően kiemelt következtetésekre jut. A Szerző magabiztosan kezeli a releváns normaanyagot és a bírói gyakorlatot valamint a tudományos szakirodalmat és helyesen él a javaslattétel lehetőségével.
Hoffmann Tamás eddigi szakmai és publikációs tevékenységével valamint jelen dolgozatával is meggyőzően igazolta kutatói jártasságát és képességeit.

***„Fentiek alapján javasolom, hogy Szerzőnek a Bizottság és az egyéb illetékes testületek a doktori fokozatot ítéljék oda."***

Pécs, 2011. október 21.

Szalayné Sándor Erzsébet
dr. habil., egyetemi docens